Д. Сьвітовик.

ВІДРОДЖЕНЄ УКРАЇНИ

Ціна 10 ц.

Торонто, 1918.
Накладом і з друкарні «Робітничого Слова».

Відродженє України.

(Етапи Українського Визвольного Руху.)

Нї не спинять серця втрати,
Не убють найкрасших сил,
Грім врожої гармати
Не злякаэ буйних крил!
Коли будем всї боятись,
Хтож заступить рідний край?
П. Грабовський.

Вступ.

(1773--1876)

Найтемнійші роки в історії України се роки кінця XVIII і першої половини XIX століть. По 1773 роцї, по запровадженю царицею Катериною II. панщини на Україні, по знищеню Запорожської Січи, тої остатньої фортеци українського демократизму — царат міг гордо піднести свою мармизу і сказати собі, що він покінчив вже з тим вічно неспокійним народом.

Повитий в кайдни кріпацтва, під нагаєм своеї власної козацької та московської шляхти, а на Правобережу ще й польскої — український хлїбороб здавалось забув свою ідею «Вільної України без хлопа і пана» і покірливо постелив ся під ноги ворогів своїх.

По сотках років боротьби, то стародавньої князївської, половецької, татарської, то потім цїлих століть козацьких заворушень — на Україні запанувала нарешті реакція. Нарід хтїв відпочити, хоч і в кайданах панщини, але відпочити.

Сим знесилєм люду користались як шляхта, так і царат. Царат йшов на Україну з цілою системою москалізованя, козацькі перевертні (новоспечене «дворянство») радо приймали чужу мову і пнялись всіма силами зробити на Україні великий поділ на «панів» і «людей».

Колись за Гетьманщини українська культура ширилась і на Московщину, тепер московський абсолютизм пильно викорчовував ту культуру на Україні. Понищено школи, друкарні, заборонено навіть вживанє української мови в церковних проповідях. А українське «дворянство», діставши доступ до найвисших урядів навіть у Петербурзі, ще допомагало тому нищеню. Що не добачив наїздник, то показували йому рідні ренеґати.

Та не проминуло й 30 років тої реакції, а вже знов Україна заворушилась, і той рух чим близше до нашого часу, тим все більшає і більшає, аж поки в 1905 році не вибухає полумям революції, революції хоч і не національної, але котра мала в собі зародки і національного визволу українського народу.

По здушеню сего розруху українська енерґія, немов затаїна іскра, жевріє собі під попелом реакції, щоб вибухнути не сподівано на цілий сьвіт і проголосити свою «несвою» Україну вільною републикою.

Перші прояви протесту на Україні приходять з самого серця підяремного люду.

Рух гайдамацтва і розбійників.

Гуркуша на Полтавщині, Кармелюк на Київщині, Довбуш в Галичині і тисячі менше знаних, або й невідомих розбійників-протестантів, котрі різали панів, палили їхні двори, розбивали відділи війська і поліції, несучи пімсту панам за муки та образи поневоленого люду і самих себе.

Сей рух, «рух з низу» тягнеть ся червоною стяжкою через усей сей час, про котрий пишемо. Його можна назвати «хлопським рухом», природним рухом, протестом панщизняних рабів проти гнету кріпацтва. Сей рух на своїм шляху часом вибухає яскравим полумям. Чи не чудовий образ местників за кріпаків дають нам Довбуш або Кармелюк? Чи не величею духу народного обуреня являєть ся повстанє хлопів на Київщині в 1854-55 роках, коли царат був примушений післати на чигиринських повстанців цілу армію під комендою ґенерала Гро-

меки? Нарід вийшов на військо, з сокирами, ціпами та косами, і в темну нічку вибив у лютім бою цілий царський баталїон. Потім повстанє здушено, але народ далї порívав ся до визволу з під панського ярма.

А Шевченко? Чи се не є той «Довбуш духа», котрий теж засьвітивсь яскравим сонцем на дорозї «хлопського руху»? Правда, Шевченко обхопив собою усї верстви українського тогочасного поступового руху, але своїм корінєм він є в «хлопськім русї», він виріс з него.

Сей «хлопський рух» примусив царя Олександра II. скасувати панщину, сей рух не задовольнив ся «пів-панщизняним» істнованєм, і в 1902 роцї знов загремів повстанєм 500.000 хлопів на Полтавщинї та Харківщинї, сей рух породив революцію 1905 року, сей рух нинї повнить ряди повстанців на Українї.

Крім сего руху, хлопського руху, часом несьвідомого, руху інстинктового, ішов другий рух, української інтелїґенції, котрий пізнїйше розгалузив ся в сегочасні українські партії: націонал-демократів, радикалів, соціялїстів і т. и.

Сей рух час від часу теж для здійсненя свого ідеалу хапав ся збруї і видав у своїм обігу сьвітових героїв.

Перший вибух інтелїґентського українського руху маркуєть ся виступом поета Ів. Котляревського і його сучасників, як Гребінки, Гулака Артемовського а пізнїйше в Галичинї М. Шашкевича і його товаришів. Се були «сьпіваки», борцї слова. Але вже в 1825 у загальноросійській змові офіцирів (в т. зв. русї «Октябристів») беруть участь і українські офіцири. Армія, що стояла на Українї, була готова до повстаня так само, як і та, що повстала у Петербурзї. Тільки припадково цар Микола I уникнув кровопролитя на Українї; хіба тому, що не було, ще телеґрафу і армія на Українї не була повідомлена про повстанє в Петербурзї північної армії.

Потім явив ся на сцену Шевченко і ціла громада поетів і письменників: як Костомарів, Кулїш, Драгоманів. Сї послїднї були батьки пізнїйшого руху т. зв. «культурників» або «українофілів», а потім теперішних націонал-демократів і радикалів по обох боках Збручу.

А з них Драгоманів та Шевченко родили «Революційну Українську Партію», хоч другим боком вона зрощена з загально-російським визвольним рухом.

І в тім загально-російськім русі Україна дала цілий віддїл борців, що полишили своє імя на сторінках все-російської історії, як Сологуб, Кібальчич, Засулич і инші. Одні погинули на шибениці, а така як Засулич стала одним з фундаторів загально російської соціял-демократичної партії.

Невдача повстаня народовольців і безскутечність убитя Олександра II. та залїзний пястук слїдуючого царя Олександра III. — вніс зневіру в широкі маси російської інтеліґенції, що до революційної акції в народі. Побачили, що нарід за-темний, що треба його піднести культурою. Сеї думки були й Українції. Отак і породилась на Вкраїні «Доба Культурництва».

Культурництво.

(1876—1900).

Хоч пролежав ввесь вік на печі,
Але завжди я був патріотом.
В. Самійленко.

Заборона українського друкованого слова розпорядженєм цензури 1876 року нанесла смертний удар українському відродженю 70-их років. Праця такого великого діяча як Драгоманів, та його сучасників, не поширила ся в народї, а тільки довгі роки переховувала ся серед українськоі інтелїґенції, а коли і дала плід то головно за російським кордоном в Галичинї.

Та нім розглянемо український рух за послїдну четвертину XIX столїтя, мусимо відразу ясно уявити собі тогочасну Україну і її подїл, відносно сьвідомости та культури, на три окремих частини: Лївобережна Україна, Правобережна та Ґаличина з Буковиною.

Правобережна Україна.

Найсумнїще виглядає Правобереже: Поділє, Волинь та Київщина.

Там зійшлись до купи три ворожих елєменти: польські римо-католицькі дїдичі, православні попи і українські хлопи-рільники.

Там по фільварках порозсїдались всїлякі «ясновельможні» ґрафи та князї, а попри них їхнї окомани та жондци, висисаючи остатнї соки з хлопа, не согірше як їхнї батьки робили се за часів паньщини. Ся шляхта гонорувалась своєю «польськостию», але і вгадцї не мала підносити культурно правобережних хлопів. І так вихвалена «польська культура» не розширялась по правобічній Україні далї воріт панського двору.

Другий табор, — се православні попи, котрі, прогнавши з Правобережа греко-католицизм (унію), скліщились з царатом і, в подяку за поміч проти Риму, провадили величезну москалїзаторську роботу. Тому-ж тепер Правобережна Україна є геть більше змосковщена як Лївобережна. Особливо підлягли москалїзації Поділє та Волинь — ся українська Вандея, рівна по своїй темноті хіба Закарпатю. Розсадником тьми та москалїзаторства відзначилась особливо Почаївська Лавра на Поділю, котра враз з кордонною вартою допильнувала недопущеня в села Правобережа промінів культури з Західної Европи, а передовсїм ідеї українського відродженя з сумежної Галичини.

На височині хоч якогобудь значіня в українськім русї лишив ся тільки Київ, в котрім ще блимав маленький каганець української сьвідомости. Колиж Київщину вкрили фабрики цукру, нарід відірвано від стародавного способу господарки, а затруднено в тій новій величезній індустрії — тоді на Київщині починають ся рухи, які невдовзі стають сталими підготовлювачами революційної сьвідомости. Сї рухи проявили себе насамперед страйками. Пригадаймо собі хоч той славетний страйк в Шандарівці.

Київщина визначалась також і релїґійним рухом, так званим «штундизмом», себто баптизмом. Ходячи на зарібки у німецькі кольонії на Херсонщині, наші Київщани познайомились з наукою баптистів, і ся ідея евангельського христіянства та демократизації церкви так захопила їх, що незабаром сотки тисяч Київщан покинули православє, а стали баптистами.

Капіталїзм у свойому розвитку нищить не лише февдальний (панщизняний) устрій, він нищить і старі релїгійні погляди, зміняючи їх новими відповідно до демократизації цілого людського житя.

Православний клєр почав страшні переслїдуваня «штундистів», мордуючи і гонячи наших протестантів негірше, як в давнину погани гонили христіян. Були випадки, коли підюджена попами юрба підпалювала хати, в яких були зібрані на молитву баптисти, і пекла їх там живцем. На доноси попів тисячі штундистів були заслані урядом на Сибір. Богато тисяч, через релїґійні переслїдуваня, мусїли лишити Україну і виеміґрувати до Спол. Держав та Ка-

нади.

Поділє і Волинь в сїм переходї майже нїчим не відзначились, хіба що дали поета-гумориста С. Руданського. Київщина дала Т. Шевченка белєтриста Нечуя-Левицького, декількох акторів, але більшість українських поетів, письменників, вчених, а потім і політичних діячів дали нам Лївобережна Україна та Ґаличина.

Лївобережна Україна.

Лївобережна Україна очистилась від польського гнету ще від часів Богдана Хмельницького (1648). Лївобереже є власне тою частиною України, на котрій було розвинулось самостійне українське житє, українська культура, українська державність, одним словом — Гетьманьщина. Коли на Правобережу царат відступив українських хлопів на поталу польським дїдичам, то на Лївобережу вже від часів цариці Катерини II. нарід і землї були роздїлені поміж саму українську козацьку старшину. Хоч ся старшина і помосковщилась і поробилась «дворянами-поміщиками», та се московщенє йшло поволи, знаходячи опір навіть в самім новоспеченім дворяньстві. Богато з сих дворян признавались, що вони «також Малороси», любили сьпівати українські піснї і в розмові з «людьми» уживали української мови.

По скасованю паньщини, під впливом загальноросійського «народовольчеського руху», а також і поезій Шевченка, сотки українських молодих інтелїґентів запалюють ся демократичним духом; і хоч царат не дає їм зорґанїзуватись в певну політичну партію, та всеж вони старають ся працювати над культурним піднесенєм Лївобережа. В сїм сприяла їм на Лївобережу інституція земств, якась карикатура на сойми. Сї земства були повітові і ґубернїяльні, а вних засїдала майже сама богата шляхта.

Але ся напів-лїберальна шляхта старалась будувати школи, дороги і всїляким робом запроваджувати культуру на Лївобережній Українї. Навіть час від часу сї земства жадали від уряду запровадженя в сїльских школах української мови; та звичайно уряд їх не слухав. Полтавське земство поставило памятник Котляревському і розпочало старанє за памятником Шевченкови. Се земство запровади-

ло в Миргороді артистичну школу, в якій артист Сластьон з учениками витворив спеціяльний український стиль в малярстві, будівництві та орнаментиці.

В сім самім часі пани на Правобережу знали тільки одно: дерти шкіру з хлопа, як кору з липи.

Коли на другім березі Дніпра угнетений народ забув навіть більшість пісень, то Лівобічна Україна переховала у себе силу історичних козацьких дум, от як «Ой не гаразд Запорожці», «Руйноване Січи» і т. и., в яких ще дзвенів протест проти злуки України з царатом.

Та і лївобережне правослане попівство, не маючи релїґійного ворога, не дуже потребувало царської помочи, як те на Правобічу і мляво брало участь в московщеню народа. Майже усї сільські попи розмовляли українською мовою, а московської уживали хіба в листованю та проповідях, тай самі добре її не знали. Культурно стояли вони низько, проводячи своє жите у власних господарських клопотах, піятиці та картограйстві.

Але між ними трафляють ся вже і сьвідомі Українці з певними демократичними поглядами, а пізнійше навіть соціялїсти революціонери. Найбільше революційно настроєного попівства з певним українським характером виховувала духовна семинарія в Полтаві, котра прославилась голосними полїтичними розрухами та бучами семинаристів, за які неоден з них відсидів у «Івановій хатї».

Австрійська Україна.

Від часу скасованя паньщини (1848 р.) котра впала під натиском революції у Відни, викликаної тодїшними переворотами в західній Европі, почав ся в Галичинї рух серед української буржуазії. Буржуазійну верству становили передовсім попи; відтак — їхні діти та діти заможних хлопів, які виучували ся на професорів, лїкарів, адвокатів, та всїляких урядників. Ся українська інтелїґенція взяла ся згодом за промисл та торговлю і тим поклала в Галичині перші основи українській капіталїстичній клясї.

Галичина була під ярмом спілки польських дідичів і римокатолицьких ксьондзів; в пазурах тої спілки гинули галицькі хлопи. Галицькі українські інтелїґенти, промисловці і гр. кат. попи заложили свою «спілку», щоб

звидерти галицький український нарід з пазурів «Поляків», а дістати його в свої власні. Зорґанізовано отже націонал-демократичну або «народну» партію. Поза її клясовістю, мусимо признати, що ся партія зробила величезну просьвітну та культурну роботу. Вона воскресила галицьку Україну і заряня знищила вплив москвофільскої роботи, веденої в Галичині за московські рублї «Твердорусами»; дала послїдними роками 30 послів до віденського парляменту і майже таку саму скількість до галицького сойму, вона зробила українське питанє европейським, вплинула на відродженє України під царатом, і се була одною з причин до вибуху російсько-австрійської війни.

Не можна промовчати, що в роботї над піддвигненєм галицької України на її сьогоднїшний рівень, належить ся у великій мірі також і партії радикальній, котрої творцями і проповідниками були два ученики Драгоманова, Ів. Франко та М. Павлик. Радикальна партія, з її напів-соціялїстичною програмою, богато прислужилась видвигненю з темноти галицьке українське мужицтво, яке нинї своєю полїтичною сьвідомостею перевисшило своїх братів на закордонній Україні.

Культурництво на Лївобережу.

В той самий час, коли український рух в Галичинї поборював у своїм поступі всїлякі перешкоди і рік за роком завойовував собі Галичину та Буковину — українська інтелїґенція на Україні під царатом була осуджена на моральну смерть. Цензура 1876 р. майже вбила і ту малу роботу в народі, яку можна було робити в царстві батога та вязниць. Щоб уявити собі, який страшний утиск був в Росії, досить пригадати слова одного київського журналїста:

— «У нас вільно писати тільки про кльозети»! так скаржив ся одного разу він своїм читачам.

Сей страшний утиск, що за кожде правдиве слово чекали переступника роки, ба десятки років вязниці або заслання, сей страшний утиск волї зборів та орґанїзації зробив з усего українського руху на Лївобережу якусь заснїчену калїку.

До культурницької доби належуть письменники, поети,

актори та музики, як Грінченко, Левицький, Кропивницький, Тобилевичі, Яновська, Заньковецька, такі діячі як: Чикаленко, В. Леонтович, П. Мирний, композитор Лисенко і богато инших. Загальна прикмета усіх їх була та, що майже усі вони належали до дідичівської або урядницької верстви; а були Українцями тільки тому, що мали «щире серце» до неньки України. Не дурно прозвано культурників «українофілами» — любителями України. Ще одна важна прикмета сих людий була та, що в них не було жадного політичного проґраму, не було ані одного орґанізатора і вони не мали жадної сполуки з народом. Тільки любили вбиратись в вишивані сорочки і носити сірі смушеві шапки та широкі запорожські штани. Любили сьпівати українську пісню і часом говорити з своїми робітниками про історію України. Хлоп слухав, але не розумів, що таке ті гетьмани і думав, що його пан дурний.

Коли пізніще цензура попустила і було дозволено друкувати українські книжки, але самого простенького змісту, (от як «Про рябу кобилу»,) і то російським правописом, — наші культурники, як в Київі, так в Харкові і Петербурзі почали видавати книжки «для народу». Зміст тих книжок був невинний, кожда книжка була обтесана, як тріска, олівцем цензора, і не могли бути ті книжки доброю духовою поживою для народу; але і такий книжці ще тяжко будо дістатись до народних рук. Поверх 70% українських селян не вміють читати, а ті що вміють були хоронені від всякої книжки та ґазети поліцією та попами. Отже льояльна праця культурників не давали майже ніяких наслідків.

Щоб здобути собі право на нарід, треба було зблизитись до народу, треба було завести бій з царатом, треба було встановити в Росії демократичний устрій правліня. Се значило стати революційною партією, і провести на Україні революцію в сполуці з иншими революційними партіями, що під кінець XIX столітя буйно розвинулись по всіх закутках царату. Але нашим культурникам власне революція і не снилась! Се було те зневірне поколінє, що в молодих літах захоплювалась террористичними і народовецькими ідеями інтеліґентської партії «Народовольців». Коли ся партія вбила царя Олександра II, а уряд немилосердно пімстив ся над захопленими до рук убійниками, — в

Росії почалась страшна реакція, що тяглась більше як 20 літ (1871—1891). Убитєм царя народовольці думали викликати в народі революцію і увільнити Росію з під ярма абсолютизму, але зле обрахувались. В нарід було впоєно, що цар Олександер II, з свого доброго серця скасував паньщину, і коли люде довідались, що їхній «цар освободитеь» убитий, так замість повстаня, правили по нему панахиди і в своїй темноті плакали за своїм катом, а проклинали революціонерів. Сим настроєм народу покористував ся уряд, скасував усі ліберальні інституції, що запровадив Олександер II, і від того часу почалась пекольна реакція Олександра III.

Налякана шибеницями ліберальна інтеліґенція покинула свої «дурні мрії» про перебудову Росії на конституційну державу тай сховались в дучку, а непокірливі вивтїкали на чужини, щоб там пересидїти до слушного часу. Про яку б небуло реальну роботу в народі тепер не могло бути й мови. Залякана та затовчена царатом наша інтеліґенція своєї власної тїни боялась. Сталось таке, що розмовляти рідною мовою вважали за небезпечну річ; діти відомих українських письменників повиростали, не знаючи української мови; тай самі батьки навіть в приватнім житю уживали московщини.

А тим часом по всїх великих українських містах (звичайно змосковщених) розвинув ся капіталїзм. Ідеї европейського соціялїзму просякли у Росію необминаючи й України. Появились в цїлій Росії Російська Соціял-Демократична Партія та Партія Соціялїстів Революціонерів. Обидві сї партії поставили у свої програми між иншим таке: скасованє царського абсолютизму, 8 годин праці для робітників та конфіската царських, державних, панських монастирських та попівських земель на власність рільників, а до того щей воля мови, зборів, друку, та загальне, рівне, тайне та безпосередне виборче право.

Сей програм захопив собою усе, що було жвавіщого та прагнющого волї в Росії. Інтеліґентний та фабричний пролєтаріят гуртовавсь в комітетах Р. С. Д. Р. П., а революційна дрібна буржуазія, малосьвідоме робітництво та селянство повнили ряди П. С. Р., ловлячись на гучні бойові гасла тої партії.

Визвольний рух захопив вищі школи. Почались по

університетах страйки та демонстрації академічної молоді, —арешти та запротореня до війська та засланя на Сибір непокірливих. До університетських розрухів пристали фабричні робітники і червоні прапори революції прикрасили Київ, Одесу, Варшаву, Харків, Москву та Петербург. Гімназіяльна молодь теж, як губка воду, всмоктувала й собі нові ідеї волі та демократизму і прагла швидчи дістатись до університетів, не вчитись, але боротись. Мовляв: «Коли діти замовкнуть, так камінє буде кричати». Отже батьки були німі 20 літ, йхні діти мусіли понести на вівтар волі свою кров.

Чим дуще розвивав ся по Україні революційний рух за проводом московських революційних партій, тим глибше ховались українські культурники у свої дучки, з зневірою та острахом дивлючись на сю чужу і нерозумілу їм прояву. А їхнім обовязком, як «приятелів народу», личило-б першим стати в ряди борців та, маючи житєвий досьвід, покермувати молодими борцями. Сего наші культурники не зробили і лишились в очах як московських та польських революціонерів, а потім і українських, гуртом назадників, гуртом кастрованих політикерів. Се становище культурництва відчували навіть кращі люди того гурту; вони відчували, що або мусять згинути політично, або ставати в ряди революції. Найліпше схаректеризував культурників — українофілів сам таки член їхнього гурту поет-сатирик В. Самійленко у сатирі «Патріотам».

Закінчити добу культурництва тай перейти до слідуючого періоду «Передодень Революції» булоб несправедливостею, колиб ми не вказали і нате добре, що зробили культурники. А першою і найголовнійшою заслугою є те, що вони переховали «гискру мазепиньства» тай передали її новому бойовому поколїню.

Культурники переховали усю духову спадщину полишину Україні Котляревським, Гребінкою, людьми доби Методієвського Брацтва, Шевченком, Драгомановим і иншими. Культурники дали нам цілий відділ новітніх поетів, малярів та письменників, вони дали нам Лисенка, котрий зробив українську пісню славною в цілім сьвіті. Доба культурництва дала нам український театр, защо вічна слава Тобилевичам, Кропивницькому, Старицькому, Занковецькій і иншим акторам, дійсним мученикам штуки. Не можу-

чи нічого зробити великого дома, культурники не пожалували гроша і підтримали український просьвітний та літературний рух в Галичині тисячами, а тисячами карбованців. Культурника видали з себе історика М. Грушевського, культурництво породило маляра Сластьона і його Миргородську Школу. Культурники були батьками нового поколіня смiливого, нетерплячого гнету, не жалучого житя та маєтку свого, поколіня борців не тільки за Україну, а і за ідеї вселюдського добра.

Передодень революції.

(1900—1905.)

Чи винні квітки, що квітчали стебло?
Стебло до квіток доросло ся. —
Віки виростали і слово гуло
На голову вашу, тирани.
П. Крат.

Від часів партії «Народної Волї», богато відмінилось в царстві Романових. Цар Олександер III. рядив твердою рукою, його жандармерія та шпиги ввихались по імперії, викорінюючи найменьші зародки протесту. Кліка душманів у своїм ідеалїстичнім нерозуміню історії була певна, що поява соціялїстів та революціонерів в державі походить через навчаня незадоволених урядом одиниць, та ідеалїстів, або через інтриґу иньших урядів зза кордону, і що досить добре тримати нарід в карбах, під страхом козацького нагая та сибірського засланя, і в Росії до кінця сьвіту ніщо не відмінить ся. Але та відміна робилась день у день: В Польщі, навколо Москви, в Катеринославщині повставали фабричні та промислові райони, в самім Петербурзї і по більших містах Московщини та України зявились фабрики, та варстати, державу заснували залізниці — економічно Російська Імперія відмінилась з панщизняної на капіталїстичну. До нового укладу житя треба було і нового державного систему. Та сего царат не хтів бачити, Але житє не звертало уваги на прислїповату царську бюрократію, воно йшло наперед, воно родило силу, що мала розломити ті царські карби. Сам царський уряд попертем та протекцією хатнього промислу копав собі ями.

Цар Олександер III. умер, віддаючи Росію свому синови Миколі II. підмінований революцією:

Незадоволенє селян, їхнє жаданє землї, збільшуєть ся і криваві страйки робітництва все ширше обхоплюють імперію; починають ся славетний рух студентів універзитетів; враз виростає сила партій Соціял-Демократів та Соціялїстів Революціонерів.

І на Україні почувся сей рух. По великих змосковщених містах її, як Київ, Катеринослав, Харків, та Одес, завязались осередки революційних орґанізацій московських «С.-Д.» та «С.-Р.» Ті орґанізації на Вкраїні головно були наповнені змосковщеним жидівським робітництвом. Але від 1900 р. зявляють ся на Вкраїні під царатом і щиро українські партії: Революційна Українська Партія, Українська Народна Партія, Українська Партія Соціялїстична, а потім Українська Радикальна Партія. Українська Революційна Партія, — се була дійсна сила, поперта українськими студентами Харківського та Київського унівеситетів та всею сьвідомою українською молодею, а така як У. Н. П. се був твір д. М. Шемета з Лубень на Полтавщині та кількох його прихильників; У. П. С. був твором Поляків братів Сєдлєцьких з Київщини. (Вони пробували видавати часопись «Добру Новину». Потім та часопись перейшла в руки Р. У. П.). Рад. Пар. показала своє житє виданєм кільканадцятьох брошурок у Львові для України під царатом.

Отже меже тими партіями тільки Р. У. П. варта уваги в початках сеї коротенької підготовавчої доби.

Як ми згадували поперед, революційні та соціялїстичні верстви російського суспільства дивились на українських культурників, як на людей нездалих до житя, а на їхні національні мрії, як на назадництво. Та молоде українське поколїнє не могло знести тої погорди. Воно чуло в собі сьвіжі бойові сили, воно відчувало і розуміло ганебне боягузство своїх батьків. І сталось, що українська універзитецька молодь висше згаданих універзитетів змовилась виступити на полїтичну арену, як українська революційна сила. Ті, що дали початок сій славетній орґанізації були: Антонович (Муха), В. Винниченко (Де-де), М. Порш (М. Полуботьок), Ткаченко (Хвиля), Кавун (псевдонім), Л. Левицький, тов. і тов-шка Лозенки (псевдонім) Скоропис-Елтуховський, Ю. Мелїневський (Ів. Гілька), П. Крат (П. Розвійполе), М. Коренецький, М. Гаврилко, Ів. Жук, Мартос, Петлюра, і инші. Богато з висше наведених діячів передтим були членами московських партій С. Р. або С.-Д.

В 1901 р. Р. У. П. видала свою першу книжку «Самостійна Украіна» і нею почила свою діяльність. Зараз потім вийшло ще кілька брошурок, як «Дядько Дмитро»,

«Чи є тепер панщина?», і т. и. Партія почала видавати у Чернівцях свій орґан «Гасло», а потім у простій мові для селян часопись «Селянин». В 1902 році вибухли розрухи селян на Полтавщині та Харківщині, та в жнива того року роспочав ся великий селянський страйк в Галичині. Сї розрухи та страйк підбадьорили членів Р. У. П., давши їм надію на кінцеву перемогу.

По великих українських містах змосковщений пролєтаріят був на якийсь час поза впливом українських революційних діячів. Лишалось українське малоземельне селянство. До него й звернулась Р. У. П. Повстали Вільні Громади на Полтавщині, Чернигівщині, тощо. Київ, Харків та Львів були центри. У Львові Закордонний Комітет та Редакційний Комітет продукували потрібну лїтературу та пакували її на Україну.

Потім і по містах зявились робітничі орґанізації Р. У. П. Головно в Київі. В 1903 р. під вплив сеї партії підлягла майже вся Полтавщина, де рей вело місто Лубні, а за ним йшли Миргород, Полтава, Прилуки, Золотоноша. За Полтавщиною рухалась Чернигівщина, Слободянщина меньше, трохи Київщина і ще меньше Поділє.

Та в самім початку зорґанізуваня Р. У. П. була пробачена річ, котра потім допровадила партію до росколу. А власне мало звернули уваги на теоритичний бік своєї програми, а з того було таке, що Р. У. П. не мала в собі нічого ясного. Там згуртувались українські і соціялїсти-революціонери і соціял-демократи і навіть дехто з националїстів. Та така мішанина довго не могла при купі втриматись. Уже від 1903 року починаєть ся в партії неспокій. Перед нею стоять три дороги: соціялдемократизм, соціялреволюціонїзм, а чи націоналреволюціонїзм? Більшість партії хиталась, хилючись в напрямку національної соціял-демократії. Першими повідпадали від Р. У. П. националїсти революціонери. Але в рядах Р. У. П. був гурт і скрайних інтернационалїстів під проводом т. Ів. Гильки (Ю. Мелїневського). Вони просто натискали на Р. У. П. прилучитись до загальної Російської Соц.-Дем. Робітничої Партії. Сей гурт в осени 1904 р. вислав зі Львова на Україну П. Крата ширити ідею інтернационалїзму. В Центральнім Комітеті були тодї такі, як М. Порш та Гук з твердим национал-соціялїстичним напрямком. П.

Крат поїхав на Полтавщину, де його попер марксїст М. Коренецький, Вільна Громада на Полтавщинї теж захиталась; там лїдерами були тов. і тов-шка Левицькі. Тов-шка Левицька переконала громаду в напрямку інтернаціоналїзму. Але на внесок А. Левицького поклали лишатись в Р. У. П. до партійного зїзду, що мав відбутись десь тої зими. Коли Центральний Комітет довідав ся, що П. Крат аґітує за інтернаціональним напрямком, покликали його, до Київа і йому заборонено ту аґітацію. Тодї П. Крат відїхав до Львова, де зібралось кілька його товаришів інтернаціоналїстів, чекаючи на зїзд. З них були сї: Ю. Меленевський, Ткаченко, Кавун, Карась, — усе люди високої соціялїстичної осьвіти і загартовані революціонери. З ними тримав ся і Павлов (Біск) член Центрального Комітету Р. С. Д. Р. П. Зїзд відбув ся десь в різдво. Націонал-соціялїстичний напрямок взяв гору і партія роскололась. Гурт Ів. Гильки пристав до Р. С. Д. Р. П., зорґанізувавшись в так звану «Українську Соціял-Демократичну Спілку» автономно сполучену з Р. С. Д. Р. П., Скоропис та Лозенки зразились расколом і покинули на якийсь час партійну діяльність, але й Р. У. П. мусїла відмінитись. Перехрещено її на Українську Соціял-Демократичну Робітничу Партію. Ся партія приймила у свій програм автономію України, коли Укр. С. Д. Спілка задовльнялась пунктом Р. С. Д. Р. П. що до самоозначеня народів.

15-го Січня 1905 р. вийшов перший нумер орґану Укр. С.-Д. Спілки «Правда». М. Коренецький забрав в свої руку рух на Полтавщинї. Незабаром Ів. Гилька відїхав на Україну і зібрав в ряди Укр. С. Д. Спілки найкрасші українські соціял-демократичні сили. Між иньшим таких як Ів. Киреєнка, П. Тучапського, т. Грушницьку. т. Сергія (псевдонім) і иньших. Р. С. Д. Р. П. на Українї мусїла попирати Укр. С. Д. Спілку і вступатись їй з дороги після ідеї самоозначеня націй. А бувша Р. У. П., тепер У. С. Д. Р. П. була підупала, бо половина красших партійних робітників здібних орґанізаторів, та письменників повідпадали.

Та сей роскол спричинив ся тільки для добра українського пролєтаріяту та взагалї української справи. Націонал-соціялїсти, назвавши себе У. С.Д. П., мусїли поволи розвинутись у дійсну українську соціял-демократію. А скрайні українські інтернаціоналїсти, злучившись з

Р. С. Д. Р. П., поставили в тій партії українське питанє на дневний порядок. Треба завважити, що перед тим Р. С. Д. Р. П. визнавала право на національне самоістнованє Польщі, Кавказови, Финляндії, Жидам, а що до «малороссов» так тут була стара асиміляторська пісенька: «одинъ народъ, одинъ языкъ». Від ч. 77 «Искра» орґан Р. С. Д. Р. П. починає трактувати українське питанє однаково з польським чи финським.

Як побачено пізнійше, ріжниця, що поділила Р. У. П. в 1905 році потім щезла і члени обох напрямків, попустивши де в чім один другому, стали знов до спільної праці.

Тимчасом війна Росії з Японом кінчилась для царату срамотним миром. На Україні, як члени Р. У. П., так потім і тих двох нових орґанізацій, добре попрацювали, щоб поширити в народі незадоволенє проти тої війни. Укр. С. Д. Спілка видала славетну відозву «Селянам війни нетраба!»

Приміром селяне на Полтавщині були так розаґітовані, що покликуючи «запас» (резерву) уряд був примушений обіцяти резервістам, що їх на війну не поженуть.

Війна скінчилась. Там на полях Манджурії стояли сьвіжі могили, незнати нащо і пощо повбиваного найкращого квіту Росії, а тут ще висіла над головами кождого мара «Червоної Неділі» (9-го Січня), ще кождий чув в своїх ухах стріли «Потьомкина».

Наблизилась славетна осінь 1905 року.

Ми мусимо ще згадати про те, яку ролю в сій добі відогравали «старші» і що робилось у визвольнім напрямку на австрійській Україні.

«Старші», або та культурницька буржуазія, тепер цілковито поховалась по своїх дучках, з страхом та переляком дивлючись, що роблять «молодші». «Старші були в ролї квочки, висиджені котрою качата пішли на воду. Новоспочатого руху вони не розуміли. Самі, здебільшого банкротуюча земельна шляхта, вони все ж не могли погодитись з земельною програмою революціонерів. Вони хтіли тільки такої волї, деб мож було вільно розмовляти та читати по українському. А таке становище культурників зробило те, що навіть ті селяни, що вже були ними зукраїнізовані, — кидали їх і приставали до московської партії соціялїстів революціонерів, бо ті обіцяли землю.

Українська інтеліґенція на австрійській Україні мало розумілась на українських справах під царатом. От знали, тільки, що там є «цар, кнут, Сибір, закон 1876 р.», що там шляхта розмовляє по французському і ще пару подібних сему інформацій. Про те, що на Україні демократизм був висший як в Галичині, того нікому й не снилось. Просякла клерикалізмом галицька буржуазія напинала усіх своїх сил видрапатись на плечі рідного народа, прогнати з Галичини Ляхів та Жидів.

І коли перші українські революціонери прибули на австрійську Україну їхнього прибутя майже не завважили. Правда у Чернівцях Когут та Смаль-Стоцький поперли трохи Антоновича у виданю «Гасла»; але коли головна зокордонна кватира Р. У. П. перебралась до Львова, так тут український «загал», окрім кількох одиниць, революційними діячами з України майже не цікавив ся. Ті що найдужче поперали революціонерів з України під царатом були: т.т. Левко Ганкевич та В. Левинський і взагалі більш-меньш усі проводирі української соціял-демократії Галичини та Буковини.

Перша революція.

(1905-6 р.р.)

Досить крови та слїз, досить дзвону
Годї мовчки терпіти конати! [ланців,
Геть катюг-людоїдів, крівавих царів!
Гей, підводь ся, робітнику-брате!

9-го Січня, та «Червона Неділя», стрясли пролетаріятом цілої російської імперії. Почались страйки по всїх великих містах. То не був тільки протест проти вчиненої царським урядом масакри спокійних людей, то був протест і проти програної війни, і проти усего царського устрою. Від весни аж до жнив пролетаріят не заспокоював ся. Головно ворушилось робітництво в Московськім промисловім дистрикті та Петербурзї. Уряд чув себе так здекредитованим, що почав попускати в утиску. Соціял-демократів майже не переслїдували. Самі жандарі казали, що уряд має тепер на оці тільки терористів. Почувши таке попущене, робітництво взялось до впровадженя в житє т. з. «робітничих бірж», себто що вечера вони сходились на означеній улиці і, ходячи вздовж хідниками, аґітували та розвязували партійні справи. А лїберальна буржуазія та інтеліґенція, що гуртувалась в Конституційно-Демократичній Партії почала вряджувати бенкети. На тих бенкетах, сидючи за столами встановленими напоями та наїдками, лїберали проголошували промови та пили тости за волю.

Мійське робітництво якийсь час придивлялось тим бенкетам лїбералів, а потім, хоч і не прохане, стало зявлятись на ті бенкети, і замість обережних балачок лїбералів про конституцію, почулись там грімкі гасла революції.

На Україні, вбогій на робітничу клясу, рух був слабший*), ніж в Московщині. А по селах нарід майже не ру-

---

*) Приміром вернувшись з Москви, Ів. Гилька росповідав в Полтаві, що в Москві робітництво збіраэть ся тисячами до свого робітничого дому, де вільно радить ся та дискусуэ про полїтику та соціялїзм. Сю вістку члени Укр. Соц.-Дем. Спілки приймили від него з великою заздростею, бо вони на Полтавщинї мали до дїла з жменькою робітництва тай то не фабричного, але більше майстровою челядю.

хав ся, хоч селяни були вже розбуджені подіями тої хвилї. Селяни сподівались, що «прийдуть студенти і дадуть їм землю».

В загалї політичні розрухи починались в російській імперії найдуще в осени, коли революційна унїверсітетська молодь стягалась на зиму до своїх висших шкіл. Так сталось і в осени 1905 р.; зїхались студенти і заворушились. Їх підтримали робітники і вибух першої всеросійської революції був повітрю.

І тут ще раз справдилась та думка, що революція не робить ся, а родить ся, підготована зміною економічних обставин, та її вибух спричинюють полїтичні та економічні катастрофи. В сім випадку поразка в Японській війнї була тою причиною. Цікаво мати на увазї те, що усї соціялїстично-революційні партії в цілій російській імперії і до голови собі не брали, що сего 1905 року мала статись та революція. Вони бачили свою непідготованість, бачили ту жменьку сьвідомого робітництва в порівнаню з морем робітничо-селянської несьвідомости, бачили, що виступ в тій хвилї скінчив би ся поразкою революції. Приміром тої осени на цїлих три мілїона Полтавщан Українська Соц. Дем. Спілка не мала і трох соток орґанізованих селян та робітників (беручи в той рахунок і Жидів-робітників), — а У. С. Д. Р. П. тодї майже не істнувала, приболївши після повисше згаданого росколу.

Роспочав революцію Всеросійський Союз Колїйовців. Колїйовці не були під контролею котрої одної революційної партії. Колїйовці вибухли, як вибухає порох, до котрого догорить ґніт, і потягли за собою усї міста, частину війська і декотрі сільські дистрикти.

13-го Жовтня уже майже усї зелїзниці стали. Страйк спинив усю комунїкацію. Проводирі були цілковито проти того виступу. Але вони мусїли бути там, де був нарід. Звичайно робітництво Петрограду та Москви вибухло дужче, як дрібно-міщанський Київ, або безпролєтарська Полтава. Та залїзнича сила на Українї робила туж ефектовність як і скріз в Росії.

Царат погнув ся і видав манїфест 17-го Жовтня, проголошуючи конституцію. Боротьба скінчилась. Нарід висипавсь на улиці, як хмель з бочки, щоб сьвяткувати день волї. Але царат пробував тільки силу. Сьвято волї скінчи-

-лось масакрами та погромами. Уряд тепер знав кожного, хто є проти царату. Почались знов арешти та утиск. Бачучи зраду з боку уряду, зелїзничники застрайкували знов. Почалась дїйсна боротьба. В Петроградї зявляєть Рада Робітничих Делєгатів на чолї котрої стають Носар-Хрустальов та Максим Горкий. Огонь повстанє сягає по далекий Владивосток, у Грузію, запалює цїлу Україну.

На Українї головними містами розрухів стали звичайно ті, де було більше пролєтаріяту: Київ, Харків, Катеринослав, Одес; а з сїльских дистриктів головно Херсонщина. Хто ж проводив усим тим рухом на Українї? Спільного проводу не було. Московські соціялїсти революціонери та соціял-демократи, жидівські бундовцї, колїйовцї, польські соціялїсти, українські соціял-демократи обох напрямків кермували боротьбою. Місцями єднались у спільні комітети, але здебільшого не полишили своєї фракційної ворожнечі навіть у таку хвилю. Найбільш змосковщені Харків та Катеринослав підлягли проводу Москалів та Жидів. У Київі Ґенеральний Комітет Укр. Соц. Дем. Спілки бере в свої руки провід і над московськими соціялдемократами. Рух на Полтавщинї і на цїлім Правобережу тепер відбуваєть ся за проводом Спілки; Іван Кереєнко проводить; Ів. Гилька саме дістаєть ся на волю з тюрми. До партії пристають люди, котрі раніш стояли на убочу. Приміром так робить Скоропис-Єлтуховський. Він пристає до У. С. Д. С. і проводить рухом на Херсонщинї. Він потрафив зорганїзувати там щось подібного до републики. Через якийсь час навіть зелїзницї були в його руках.

Тим часом смерть царату залежала від того, як піде революція в Петроградї та Москві.

Там на півночи в обох містах Ради Робітничих Делєгатів намагають ся не тільки повалити царат, але простягають руку і до захопленя влади над цїлою Росією. Їх підмовляють до того «большевики». Соціял-демократи «меньшевики» противлять ся тому, кажучи, що се наполошить лїберальну буржуазію і вона зрадить справу революції, скочивши назад в обійми царату. Та в роспаленю боротьби, їх не хтїли слухати. І сталось так, як «меньшевики» казали, що буде. Лїберальна буржуазія забралась з поля боротьби, лишивши робітництво саме. Царат здусив Петроград, розстріляв Москву, розпустив по цїлій імпе-

рії «караючі експедиції». І революція впала.

Впала вона і на Україні. Впала вона через зраду лібералів та через те, що селяни майже не помогли. А тільки дивились, що зроблять. А селянські сини, вбрані в салдатські та жандарські мундури, щиро звихнулись добити визвольний рух.

З упадком Москви поломилась революція і на Україні. В лютім 1906 р. царат був уже паном ситуації. Проводарі революції, хто не згинув, або поховались під чужими пашпортами, вивтікали заграницю, або дістались до арешту та під суд.

Гірко потерпіли селяни на Полтавщині, через села котрих перейшла «караюча експедиція» Филонова.

Та революція не була ще цілковито здушена. «Підземна Росія» знов роспочала свою партійну роботу. Тай здобутки хоч і невдалої революції були великі: царат мусів скликати Державну Думу; воля друку не впала враз з революцією. Надії на новий вибух повстаня кріпили революціонерів через ціле літо 1906 року.

Реакція і друга революція.

(1906—1917.)

До вас, до голодних, знужденних братів
Ми кличемо: Слухайте ради,
Кінчайте роботу, що ми почали,
Упавші зведіть барикади!
Павло Крат.

Друга революція зараз не прийшла. Навпаки зявились страшні, гидкі роки реакції. Здавалось, що російська імперія переродилась. Та інтеліґенція, що стояла за волю, тепер дбала тільки сама за себе. Усї запосїлись винищити революцію. Революціонери не були певні свого батька або жінки. Та шкільна молодь, що колись брала участь у революційній роботі, тепер пірнула в роспусту орґанїзуючись в товариства «вільного коханя».

Дума тільки думала, а царат з кожним роком зводив і те думанє на ніщо. Так йшло аж до 1914 року. Запозичений по вуха у французських капіталїстів, царат мусїв «відробити» те участею у Европейській війнї. І в сїй війнї знайти свою смерть.

Та під попилом реакції не згасали ідеї волї. Не згасала а ширилась в глиб і ідея вільної України. Тут починаєть ся власне той рух, котрий кінчить ся проголошенєм Української Народної Републики.

За час реакції воскресли до діяльности декотрі з «старших», зорґанїзувавших ся в партію подібну до московських конституційних демократів. Любка Яновська в Київі проводить тамошною громадою тої партії. Потім в Київі зявляєть ся професор М. Грушевський. Поволї відживають і зорґанїзовують ся і соціялїстичні сили. Але тепер провід переходить до У. С. Д. Р. П. Члени Укр. Соц. Дем. Спілки пробують теж відбудуватись, але в їхнїх рядах зявляєть ся український національний дух не согірший від У. С. Д. Р. П. Сьвяткованє 100-их роковин уродин Тараса Шевченка показують, що за часів реакції українство зросло в поважну силу. Пригадаймо хоч демонстрацію Українців у Київі в 1914 р. весною.

Далї почалась війна, а з нею ще більше підніс ся український націоналїзм як в старім краю, так і в Америці. Пригадаймо тільки собі «Січових Стрільців», «Товариство Визволеня України», і т. и. А в Америцї «Федерацію Українців в Злучених Державах».

Революція 13-го марця, валючи цара, скинула кайдани і з України. Провід на Україні дістаєть ся в руки майже усіх тих, що колись зорґанізували Р. У. П. Сей уряд з щирих, загартованих борців українського робітництва та селянства — запевнював перемогу революції і української ідеї на Україні.

Полїтичне житє на Україні розпочало ся тим, що в Київі засновано Українську Центральну Раду, яка відразу стала між Українцями найвисшою полїтичною владою і яку признали всї партії і всї орґаніації по цїлій Україні. Головою Української Центральної Ради став проф . Михайло Грушевський, який з початку революції приїхав був з Москви, де йому позволило жити царське правительство; його заступниками були: найбільший з живучих українських письменників Володимир Винниченко і талановитий журналїст Сергій Єфремів.

Не менше сильною і могутною була також і друга українська орґанізація — так званий український ґенеральний військовий комітет, який все-ж признавав над собою власть Центральної Ради. Сей комітет заступав українську мілїтарну силу і його створили українські салдати на своїм з'їзді 21-го мая, 1917. Головою сего комітету став Семен Петлюра, талановитий український письменник.

Українська рада утворила ся також і в Петроградї, щоби інформувати Росію і її народи про український рух та заступати українські інтереси при тимчасовім російськім правительстві. Українські домаганя, надіслані до Петрограду Центральною Радою, були спершу дуже умірковані. Українці жадали для себе автономії на основі федеративної зулки з російською державою. Комісар для справ України в Петроградї мав пильнувати, щоби центральне російське правительство в нїчому не нарушувало прав і вольностий України та незанедбувало своїх обовязків супроти неї. Та справи, очевидно, не полагоджено від разу. Наступили довгі, ціле лїто треваючі, перестороги з членами петроградського кабінету та з премієром Керенським. Міністри,

що репрезентували буржуазну партію конституційних демократів, ніяк не хотіли згодити ся на автономію України і навіть порезиґнували з своїх становиц, а не згодили ся.

Та коли на місце уступивших буржуїв в російському кабінеті засіли соціялісти, то справа автономії України пішла скорим кроком вперед. Українці вже й самі не дуже зважали, що скаже Петроград, але по просту проголосили себе автономним краєм, а остаточно полагоджене становища України супроти Росії відложено до всеросійських установчих зборів, які мали ся відбути з початком 1918 р. На се російське провізоричне правительство рад-нерад мусїло згодити ся, бо в нього й без того було на той час богато всіляких инших клопотів. Українці створили своє правительство, себто кабінет мінїстрів в половинї місяця серпня і головою кабінету, який названо Ґенеральним Секретаріятом, став Винниченко. Через непорозуміня з російським провізоричним правительством Винниченко і цїлий перший секретаріят зрезиґнував, а на початку вересня, 1917. сотворено новий Ґенеральний Секретаріят України. Ся друга українська рада мінїстрів складала ся з слідуючих людий: голова і секретар внутрішних справ — Дорошенко; секретар праці — Винниченко; секретар просвіти — Стешенко; секретар земельних справ — Савченко-Більський; секретар торговлї і промислу — Весоловський; ґенеральний писар — Лотоцький ; ґенеральний контрольор — Рафес; секретар національних справ — Зарубін; його товариші: від Поляків — Міцкевич; від Жидів — Зільберфарб; від Українців — Шульґін; місце секретаря фінансів полишено російським соціял-демократам і на се місце пропоновано голову київської мійської ради — Дрелїнґа.

Крім Української Центральної Ради була ще так звана Мала Рада, яка була виділом Центральної Ради і засїдала постійно та виконувала постанови Центральної Ради.

Так отже самостійне житє на Україні вже зачало ся; але щоби таку велитенську орґанізацію, якою є всяка держава а з тим і українська, довести до повних і скінчених форм, на се потреба часу і богато праці, досвіду, самопожертвованя та щирої ревности зі сторони правдивих патріотів і народолюбців. І тому цїлий український народ став до працї, щоби показати себе гідним тої свободи, яку подала

йому російська революція та щоби в приличній і цивілізованій формі заняти своє становище у світовій родині держав других народностий і враз з ними пійти шляхом постуту і культури. Скрізь на Україні закипіла горяча праця над пробудженєм і поширенєм національної і клясової свідомости серед гноблених царською неволею мас українського народу. Усюди роздали ся домаганя українізації школи наставленя в них учителів, що володіють українською мовою, видаваня шкільних підручників в українській мові; стали закладати українські ґімназії, а на університетах починено кроки в напрямі основаня катедр українознавства. Скрізь закипіла орґанізаційна і аґітаторська праця. Протягом кількох тижнів з України щезло слово «Малорос» і всї, навіть часто і такі, що по українськи говорити не вміли, стали звати себе Українцями — вольними потомками колишнїх запорожських козаків.

І ніколи, як світ світом, не відбувало ся тільки з'їздів, зборів, конвенцій і конференцій, як се було на Україні, і взагалї в цїлій Росії, після поваленя царського правлїня. Усю Росію огорнула, так сказати-б, якась дивна вічева горячка: не знайшов-би тоді ні одного числа української ґазети, в якій не було-б вістки про якийсь з'їзд, якусь конференцію. То-ж відбув ся також і на Україні цїлий ряд всяких з'їздів: був з'їзд селянський, з'їзд педаґоґічний, з'їзди ріжних соціялїстичних і радикальних партій, а всї вони радили над тим, як-би використати сю велику хвилю для добра свого народу, для поліпшеня долї українського робітника і хлїбороба, українського салдата, українського інтелїґента.

Особливо замітним був великий військовий з'їзд в Київі, на якому були делеґати, що представляли мілїон українських салдатів на боєвім фронтї. На з'їздї поставлено домаганя, щоби Українців збирати в чисто українські полки, з українськими офіцерами і українською командою. Після з'їзду дійсно засновано український полк імени Богдана Хмельницького і другий імени гетьмана Полуботка, однак петроградське правительство не згодило ся на формованє більше українських полків, а се з огляду на замішанє, яке така акція викликала-би на фронтї.

Але тут роспочалась в Петроградї революція «большевиків». Уряд Керенського впав. В Москівщинї почалась

анархія. Небажаючи допустити анархії на Україну, Українська Центральна Рада проголосила Україну самостійною народною републикою, републикою селян та робітників. Своє самостійне істноване Україна почала виданєм понизшого універсалу.

Унїверсал.

До народу українського і всїх народів України!

Година проби і трудности прийшла для російської ребуплики. На півночи, в столицях (Петроградї і Москві) ведеть ся домашна боротьба. Центральне правительство вже не істнує, а по всїй державі ширить ся анархія, безладє і руїна.

Наша країна теж в небезпецї. Без сильного, обєднаного і народного правлїня Україна також може впасти в пропасть горожанської війни, різнї і руїни.

Народе український, — ти, разом з братними народами України, повірив нам завданє оберігати права, здобуті боротьбою; завести лад і створити нове житє у нашій країнї. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, — для заведеня ладу в нашій країнї і задля ратованя цїлої Росії, проголошуємо, що **від сьогодня Україна є українською народною републикою.** Не відлучуючи ся від републики російської і зберігаючи її цїлість, ми опираємо своє становище сильно на наших землях, щоби своєю силою ми могли помогти цїлій Росії та **щоби цїла російська република могла перетворитись у Федерацію вільних і рівних народів.**

Поки зберуть ся українські установчі збори, уся власть удержувати лад у наших землях, видавати закони і правити — належить до нас, до Української Ценвральної Ради, і до нашого правительства, Ґенерального Секретаріяту України.

Длятого ми заявляємо: — **До території української народної ребуплики належать землї, де більшість населеня є українська: Київщина, Поділє, Волинь, Чернигівщина, Полтавщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія** (без Криму.) Дальше означенє границь української народної републики, значить доданє части ґубернії курської і вороніжської, Холмщина та сусїдних областий і округів, де більшість населеня є українська, має бути порішене згідно із зорґанізованею волею народів......

Від сьогодня зносять ся на території української народної республики істнуючі права власности у відношеню до земель поміщиків (дідичів) та инших земель, яких властителі самі не обробляють, а які придатні до управи, а також у відношеню до земель, що належали до царської родини, до монастирів, до держави і до церков, признаючи, що **сі землї є власностию усього робучого народу і мусять перейти в руки народу без викупу,** — У. Ц. Рада поручає ґенеральному секретареви земельних справ виготовити зараз закон, після якого тими землями управлятимуть земельні комітети, вибирані народом, аж до скликаня українських установчих зборів.

Робітничі справи в українській народній републиці мусять бути зараз управильнені. **На території української народної републики заводить ся від сього дня 8-годинний день праці у всїх фабриках і робітнях.....**

Волею і в імени української републики, ми, Українська Центральна Рада, рішучо заявляємо ся за як **найскоршим привернене́м мира.** З уваги на се ми робимо усякі заходи, щоби спонукати, через центральне правительство, обі сторони — союзників і неприятелів, аби сейчас приступили до мирових переговорів.

Будемо також наставали на се, щоби **на мировім конґресі не обмежено силою мирових договорів прав українського народу в Росії і поза межами Росії.**

Від сьогодня кара смерти на землях України знесена. Всї, що були увязнені або арештовані за політичні провини, доконані по нинїшний день, а також і ті, що вже були засуджені або вижидали засуду, і теж ті, що доси ще не були суджені, — **дістають сьогодня повну амнестію** (помилуванє).

Суди на Українї мусять бути справедливі і мусять поступати згідно з духом часу.

В українській народній републиці мають бути запоручені також усі вольности, здобуті російською революцією, а саме: свобода преси, слова, віри, зборів, орґанізації, страйків; ненарушимість особи і звичаїв; право і змога уживати місцевих мов у зносинах з властями.....

Длятого заявляємо, що народови російському (московському), жидівському, польському і иншим народам України — признаємо національну персональну автономію, для

забезпеченя їх права і свобода самоуправи в справах їх національного житя.

В імени української народної републики у федеративній Росії, ми Українська Центральна Рада, **взиваємо всїх боротись завзято з усякими формами анархії і безладя,** і помагати у великім ділї будови нових державних форм, які дадуть великій і могучій російській републицї — здоровлє, силу і нову будучність. Вироблене сих форм мусить бути довершене на українських і загально-російських установчих зборах.

Речинець на вибори до українських установчих зборів визначуєть ся на 9-го січня 1918 р., а реченець на скликане їх на 22-го січня 1918 р.

ЧИТАЙТЕ І ШИРІТЬ!

РОБІТНИЧЕ СЛОВО

соціялїстичну-наукову часопись для українських робітників і фармерів в Північній Америці.

«Робітниче Слово» від початку свого істнованя стоїть твердо в обороні працюючого люду.

«Робітниче Слово» виступає проти всяких дурисвітів і ворогів робітництва.

Робітниче Слово містить ріжні користні і цікаві статї, після найновійших напрямків соціялїстичної науки, про полїтику, про справи робітничі і хлїборобські, подає статї наукові, поучаючі, оповіданя, поезиї, новини з Америки, старого краю та з цїлого світа. Всьо писане в »Робітничім Слові« дуже зрозуміло і приступно для кождого. **»Робітниче Слово« виходить тижнево, що суботи.**

Предплата на »Робітниче Слово« виносить: на цїлий рік $1.50, на пів року 80 центів. За границею: на рік $1.75; на пів року 90 центів. Предплату належить слати на слїдуючу адресу

ROBITNYCHE SLOVO

Box 64, Toronto Ont.

Оказове число висилаємо кождому даром.